

EESTI KUNSTIAKADEEMIA
Kunstikultuuri teaduskond
Muinsuskaitse ja restaureerimise osakond

Marju Laurits

UUS-RAMMULI TALU ELUMAJA

Põlva maakond, Valgjärve vald, Maaritsa küla

2009/2010. õ-a. Arhitektuuri konserveerimise ja restaureerimise täiendkoolituskursuse
lõputöö

Tallinn 2010

Autorideklaratsioon

Kinnitan, et olen koostanud antud lõputöö iseseisvalt ning seda ei ole kellegi teise poolt varem kaitsmisele esitatud.

Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, olulised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on töös viidatud.

„ ” 2010. a.

.....
(allkiri)

Töö vastab kehtivatele nõuetele ja lubatud kaitsmisele:

„ ” 2010. a.

.....

Kaitstud hindele:

.....

„ ” 2010. a.

.....

Sisukord

1. Sissejuhatus	3
2. Ajalooline lühiülevaade objekti ehitusloost ja omanikest.....	4
3. Eramu ehitusosade materjalikasutus ja tehniline seisund.....	6
3.1 Vundament, sokkel	6
3.2 Seinad	6
3.3 Katus ja selle kandekonstruktsioonid	8
3.4 Aknad ja uksed	9
3.5 Põrandad ja laed.....	10
3.6 Ahjud ja korstnad.....	11
3.7 Trepid.....	11
3.8 Elekter ja vesi.....	11
4. Ettepanekud restaureerimistöde teostamiseks	12
4.1 Vundament, sokkel	12
4.2 Seinad.....	12
4.3 Katus ja selle kandekonstruktsioonid.....	12
4.4 Aknad ja uksed.....	13
4.5 Põrandad ja laed	13
4.6 Ahjud ja korstnad	13
4.7 Trepid.....	14
4.8 Elekter ja vesi.....	14
5. Kokkuvõte	15
6. Kasutatud kirjandus ja teised allikmaterjalid.....	16
7. Lisad.....	17
7.1 Lisa 1 - asendiplaan	17
7.2 Lisa 2 - krundi plaan	17

1. SISSEJUHATUS

Objekti liik: eramu
Objekti asukoht: Põlva maakond, Valgjärve vald, Maaritsa küla, Uue-Rammuli 1
Kuuluvus: eraomand
Ehitusaasta: eramu täpset ehitusaastat ei õnnestunud välja selgitada

Käesolev töö on koostatud arhitektuuri konserveerimise ja restaureerimise täiendkoolituse lõputööna.

Töö eesmärgiks on Uus-Rammuli talu elumaja tehnilise seisundi hindamine, kahjustuste tekke analüüs, kõrvaldamine ja restaureerimisettepanekute tegemine.

Uus-Rammuli talu on minu vanaisa lapsepõlvkodu. Objekti valisingi eelkõige just seetõttu, et üheaegselt uurida nii minu suguvõsaga seotut kui ka reaalsest vajadusest antud hoone restaureerida.

2. AJALOOLINE LÜHIÜLEVAADE OBJEKTI EHITUSLOOST JA OMANIKEST

Uus-Rammuli talu kuulus ajaloolise jaotuse järgi Tartumaale, Kambja kihelkonda, Krüüdneri valda. Kaasajal jääb see Valgjärve valla territooriumile. Uus-Rammuli on Vana-Prangli mõisast eraldatud talukoht.

Vana-Prangli ehk Prangli mõis (saksa k *Alt-Wrangelschhof*) pärineb keskajast ning seda on esimest korda mainitud 1550. aastal. 16. sajandil kuulus mõis von Wrangellide aadliperekonnale, kust pärineb ka ta nimi. 17. sajandil kuulus mõis peamiselt riigile. Peale Põhjasõda oli mõisal erinevatel aegadel mitmeid omanikke - von Schoultzid, von Manteuffelid, von Anrepid ja von Löwis of Menarid. 1919. aastal võõrandati mõis Edgar von Löwis of Menarilt.¹ Nii Ajalooarhiivis kui ka Riigiarhiivis on dokumente seoses Uus-Rammuli talu võlgadega nii von Anrepidele kui ka von Löwis of Menarditele.

Objekti täpne ehitusaasta on teadmata ja ehitustoiminguid võib ainult oletada. Esimesed andmed talu kohta on 1873. aasta ostu-müügi dokumendis, kus on kirjas, et Uus-Rammuli talu on 1857. aastal kinnitatud vakuraamatusse. Vastavalt antud ostu-müügi lepingule müüs Vana-Prangli mõisa omanik Robert von Anrep Uus-Rammuli talu talupoeg Hans Russakule 2020 rubla hõberaha eest.² Samast aastast on olemas ka kaart, kuid hooneid sellele miskipärast märgitud pole³. 1884⁴/1885. aastal saab talukoha omanikuks Jüri Laurits (joonis 1), kes 1906. aastal kingib selle edasi oma pojale Jaan Lauritsale⁵. Pärast Jaan Lauritsa surma 1954. aastal päris talu tema naine Anna, seejärel Jaani vanem poeg Heino ja siis Heino poeg

Joonis 1. Jüri Laurits lapselastega

¹ <http://www.mois.ee/tartu/prangli.shtml>; 02.05.2010

² Ajalooarhiiv; fond 2381, nimistu 2, säilik 6843

³ Ajalooarhiiv; fond 2486, nimistu 3, säilik 126, lehekülg 34

⁴ Ajalooarhiiv; fond 2381, nimistu 1, säilik 853

⁵ Ajalooarhiiv; fond 2486, nimistu 2, säilik 2562

Tõnis. Praegu on antud talukoht Tõnis Lauritsa laste oma.

Põhiliseks talurahvaelamuks Eestis oli rehielamu, mida kasutati ka viljakuivatamiseks- ja peksmiseks. XIX saj keskel oli rehielamu areng jõudnud tasemele, kus see põhiliselt koosnes kolmest osast: rehetoaast, rehealusest ja kambrist.⁶

Kuni umbes aastani 1930 oli hoone rehielamu rehealuse, rehetoa ja kahe kambriga. Siis aga ehitati rehetoa ja kahe kambri asemele köök ja kolm tuba ning lisaks ehitati ka pööningule üks tuba. 1940-ndate lõpus lammutati rehealune ära. 1950-ndatel on elumaja nii sees kui väljas teostatud erinevaid ehitustöid Heino Lauritsa eestvedamisel (joonis 2). Umbes 25 aastat tagasi

tehti juurde veel kaks katusealust ruumi.

Tõenäoliselt on rehielamuga samaaegselt ehitatud ka kelder ja abihoone talli ja aidaga, 1932. aastal ehitati maha põlenud sauna asemele uus saun. Hiljem on juurde ehitatud veel laut, küün.

Joonis 2. Uus-Rammuli talu elumaja u. 1950-ndatel

⁶ Karl Tihase, „Eesti talurahvaarhitektuur“, 2007

3. ERAMU EHITUSOSADE MATERJALIKASUTUS JA TEHNILINE SEISUND

3.1 VUNDAMENT, SOKKEL

Elumaja vundament ja sokkel on ehitatud maakivist, millele on ehitatud tellistest vöö. Sideainena on kasutatud lubimörti. Väljaulatavas sokliosas on näha, et vuugid on osaliselt

tühjaks jooksnud. Hilisemal ajal on sokliosa tsementmördiga parandatud. (Joonis 3)

Maja on ehitatud taluõue kõrgemasse ja kuivemasse, kuid ka ebatasasesse kohta, mistõttu on ka väljaulatav sokkel maja lõikes varieeruva kõrgusega. Tõenäoliselt on see nii olnud ka varasematel

Joonis 3. Maakivist sokkel tellistest vööga

aegadel. Praegu on väljaulatava sokli maksimaalne kõrgus maapinnast hoone tagaküljes, kus see on 80cm, samas hoone eesosas on sokliosa olematu ja veelaud on otseses kokkupuutes maapinnaga. See on tingitud nii hoone vajumisest kui ka maapinnakihi tõusmisest aegade jooksul. Veelaud, mis on tõenäoliselt paigaldatud 1950-ndatel, on üldiselt heas seisukorras ja suunab vee majast eemale, välja arvatud hoone eesosas, kus see on vastu maapinda ja kohati hävinud. See omakorda on kahjustanud ka fassaadilaudist.

3.2 SEINAD

Välisseinad on ehitatud rõhtpalkseintena, mis on umbes 1950-ndatel kaetud horisontaalse laudisega (joonis 4).

Üldiselt on elamul tasased mitteväljaulatuvad nurgaseotised ehk lühinurgad. Ainult põhjapoolne majanurk on pikknurk, kus palgid ulatuvad üle nurga. Nurgaseotise tüüpi ei õnnestunud kindlalt välja selgitada, kuna see nurk on kaetud laudadega, küll aga võib oletada, et tegemist võib olla järsknurgaga, kuna kõrval asuv kelder, mille ehitusaeg peaks olema sama

Joonis 4. Vaade eest (loodest)

laudisega. Katuseviilu alune laudis on ülejäänud voodrilaudisest mõnevõrra kitsam. Kogu hoone on värvitud kollakas-beezi õlivärviga, mis on praeguseks kohati pragunenud.

Joonis 5. Vaade eest, 1970. a.

mingil hetkel plekiga parandatud. Fassaadilaudis on loodeküljest määrdunud ja kohati lausa mustjas.

20. sajandi keskpaigast pärinevalt fotolt on näha, et maja taga oli ka väike veranda (joonis 2), mida praegu küll enam ei ole.

Hoone siseseinad on ehitatud kandiliseks tahutud palkidest, mille sidumist välisseinaga täpselt uurida ei õnnestunud, küll aga on kindel, et sise- ja välisseina ühenduskoht ei ole analoogne pikknurgaga, kus siseseina palkide otsad läbi välisseina välja ulatuks. Siseseina palkidele on

elumaja ehitamise ajaga, on ehitatud kasutades nurgaseotiseks järsknurka. Seotise kohal on palk neljakandiliseks tahutud, sisselõikega mõlemal pool, nii ülal kui ka all⁷. 1970. aasta fotolt on näha, et katuseviilualune laudis oli siis veel vertikaalne (joonis 5), praeguseks on see asendatud horisontaalse

Vertikaalsed nurgalauad, veelaud, akende piirdeliistud on värvitud rohelise õlivärviga. Seoses maja eesosas veelaua hävimisega on kahjustada saanud ka fassaadilaudis. Maja taga on näha, et viilualune laudis on saanud tugevaid niiskusekahjustusi. Tõenäoliselt on see tingitud katuse läbilaskmisest, mida on

⁷ Tiit Masso, "Palkmajad. Konstruktion ja ehitamine", 1991

paigaldatud laastumatt ja seejärel krohvitud. Praeguseks on krohv mitme tapeedikihi üle kaetud.

3.3 KATUS JA SELLE KANDEKONSTRUKTSIOONID

Võib arvata, et esialgu oli rehielamul poolkelpkatus. Pärast rehealuse lammutamist on aga säilinud poolkelpkatus hoone kaguküljes ning moodustus viilkatus loodes. Algselt oli elumajal laastukatus, mis umbes 1930-ndatel vahetati sindelkatuse vastu. Kasutati haavapuust tehtud 70cm pikkasid sindleid, mis kinnitati kahest kohast 2-tolliste sindlinaeltega.

Katusealune on väljaehitatud ning katusekonstruktsioone on mõningal määral võimalik uurida. Katuse kandekonstruktsiooniks on ümarpalgist sarikad, läbimõõduga ~16cm, sarikavahega ~160cm. Sarikatele on löödud ~9cm laiad roovid, roovivahe ~20cm. Sarikad on üldjuhul hästi säilinud ja ei ole näha tõsisemaid niiskuse- ega putukakahjustusi. Roovitusel on

Joonis 6. Sarikad, roovitus ja sindlid

näha mõningast niiskusekahjustust. (Joonis 6)

Praeguseks on sindlid kaetud eterniidiga. Välisel vaatlusel võib täheldada katuse mõningast kumerust, kuid üldjoones on katus sirge. Põhjapoolsel küljel on eterniidil sammal. Kõige kehvemas olukorras on

poolkelba osa, kus on tehtud parandusi plekiga (joonis 7). Katuselt valguv vesi on tõsiselt kahjustanud viilualust laudist ja tõenäoliselt ka konstruktsioone, mida ei õnnestunud täpsemalt uurida. Vihamveerenne ja äravoolutorusid eramul pole, kuid kuna räästas on piisavalt lai ja sokliosa maja külgedel piisavalt kõrge, ei ole katuselt valguva vee tõttu

tekinud ka tõsisemaid niiskusekahjustusi seintele, fassaadilaudisele.

Joonis 7. Poolkelba parandus plekiga

Puidust tuulekast on ehitatud ilmselt hilisemal ajal, pärast 1950-ndaid.

Teadu on, et siis kui rehealune oli veel olemas ja pööningul oli vaid üks tagumine tuba, oli pööninguvalgustuseks edelaküljes asunud kaarjas katuseaken.

3.4 AKNAD JA UKSED

Algselt oli maja peauks külje peal, edelas, kuid võib arvata, et rehealuse lammutamisega seoses ehitati too ukseava kinni ja hoone peasissekäik viidi loodekülge.

Majal on kaks välisust, üks ees ja üks taga. Mõlemad ukсед on horisontaalse puitlaudisega, maja peauks on kolmese ruudujaotusega valgmikuga. Tõenäoliselt on maja tagumine uks paigaldatud umbes 1950-ndatel, maja peaukse hinged aga pärinevad varasemast ajast ning võib oletada, et varasemast ajast pärit uks on 1950-ndatel horisontaalse laudisega üle löödud.

Eramu siseuksed on erinevatest perioodidest, erineva laiuse ja tahveldusega: nelja tahvliga laiemad ukсед ja kolme tahvliga kitsamad ukсед. Ukсед on kõik tõenäoliselt hilisemast perioodist.

Eramule on aja jooksul paigaldatud mitmeid erinevaid tüüpe aknaid. Aknad jagunevad kaheks: puitaknad (enamus paigaldatud 1950-ndatel aastatel) ja mõningad aastad tagasi paigaldatud plastikaknad. Lahtikäivad puitaknad on kaheraamsed, mittelahtikäivad ühe raamiga.

1970. aasta fotolt on näha (joonis 5), et maja ees, sissekäigu kohal oli üks aken neljase ruudujaotusega. Praeguseks on sinna pandud uus aken, kahese ruudujaotusega. Lisaks on tehtud veel juurde uus väike aken. Maja edelaküljes on kaks akent: 1970. aasta fotolt on näha (joonis 8), et kolmese ruudujaotusega aken on asendatud plastikaknaga, teine kahese ruudujaotusega puitaken on sama, mis fotolt näha. Põhinedes varasemale fotole (joonis 2) võib järeldada, et seesama kahese ruudujaotusega aken on paigaldatud neljase ruudujaotusega akna asemele, mis ehk oli ka algupärane.

Joonis 8. Vaade edelafassaadile, 1970. a.

Maja teiste külgede kohta puuduvad fotod ja eelneva olukorra kohta informatsiooni pole. Küll aga võib arvata, et olemasolevatest akendest on kõige varasemast ajast maja tagaküljes katuseviilu all olev aken, mis on tõenäoliselt umbes 1930-ndast aastast kui pööningule ehitati tuba (joonis 9).

Joonis 9. Teise korruse tagumise toa aken

Kirdeküljes on üks puitaken asendatud plastikaknaga. Ülejäänud nendes kahes küljes olevad aknad on sarnased maja teises kahes küljes olevate puitakendega.

3.5 PÕRANDAD JA LAED

Esimese korruse põrand on taladel puitpõrand. Enamikes ruumides on põrandale löödud vineer. Nii puitlaudis kui ka hiljem paigaldatud vineer on üle värvitud. Vineer on kohati kummis, mis on tõenäoliselt põhjustatud oma funktsiooni mitte täitvatest põranda tuulutussavadest.

Teise korruse põrand on taladel puitlaudpõrand. Põrandalauad on ~24cm laiad, mis toetuvad servatud palkidele. Talade vahel on liiv, liiva all lauad. Tubades on põrandalaudade peale ja kohati ka alla löödud vineer, mis on üle värvitud.

Teise korruse lae moodustavad pennide alla löödud lauad, pennide vahele on pandud klaasvill. Lauad on alt üle löödud vineeriga ja värvitud.

3.6 AHJUD JA KORSTNAD

Hoonel on üks telliskivist korsten, millelt on krohv maha pudenenud. Korsten on halvas seisukorras, puudub korstnapitsi kaitsev „müts“ ja korstnakrae, vuugid on osaliselt tühjaks jooksnud ning mõningad telliskivid on ära kukkunud. Katusealuses osas on korsten krohvimata.

Ahjud, pliidid ja soojamüürid on hilisemast perioodist.

3.7 TREPID

Maja taga on maakividest ja betoonist välistrepp, kolme astmega. Trepiastmed on viltu, trepiplaadis on suured praod.

Maja sees on kitsas puidust trepp, mis viib teisele korrusele. Trepiastmed on kulunud.

3.8 ELEKTER JA VESI

Nõukogudeajal on majja paigaldatud elektrisüsteem.

Vesi pumbatakse kaevust katuse all olevasse tünni. Köögis saab vett kraanist, tualetis vett pole. Praegu veesüsteem ei tööta kuna tünnis on äravoolutoru ees takistus.

4. ETTEPANEKUD RETSAUREERIMISTÖÖDE TEOSTAMISEKS

Kuna veel kõigest kaks aastat tagasi oli hoone pidevalt kasutuses ja selle kallal on vastavalt vajadusele jooksvalt erinevaid ehitustöid teostatud (suurem osa nendest 1950-ndatel), ei ole hoone üldine olukord halb. Restaureerimistöökdeks ettepanekute tegemisel olen lähtunud hoone praegusest otstarbest – eramut kasutatakse eelkõige suvemajana. Lisaks ka seisukohast, et eri ajastutel tehtud muudatused on hoone ajaloo seisukohalt kõnekad ning neid ei tarvitse ilma otsese vajaduseta välja vahetada, erandi moodustavad siin täiesti sobimatud materjalid ja lahendused. Samuti tuleb ära märkida, et hoone ei ole muinsuskaitse all ega asu ka muinsuskaitseala kaitsevööniis.

4.1 VUNDAMENT, SOKKEL

- Puhastada vundament lahitstest kividest, mördist, samblast jms.
- Eemaldada tsementmördiga tehtud parandused.
- Välja selgitada kahjustuste ulatus.
- Parandada telliskividest vöö maakividest sokliosa peal.
- Vuukida kogu sokliosa algselt kasutatud mördiliigiga st. lubimördiga.
- Maja eesosas maapinna kõrgust vähendada ja välja vahetada veelaud.

4.2 SEINAD

- Eemaldada hoone tagaküljes olev fassaadilaudis, avada konstruktsioonid.
- Uurida konstruktsiooniga seotud kahjustusi ja nende ulatuse suurust.
- Kahjustada saanud kandekonstruktsiooni osad asendada analoogse materjaliga.
- Kahjustada saanud voodrilaua osad välja vahetada.
- Fassaadilaudis puhastada lahtisest värvist ja värvida õlivärviga.
- Siseseintelt eemaldada tapeet ja vastavalt vajadusele teha krohivparandusi, lubjata.

4.3 KATUS JA SELLE KANDEKONSTRUKTSIOONID

- Eemaldada eterniit, plekk ja sindlid.
- Uurida konstruktsioonide kahjustusi, nende tekke põhjuseid ja ulatuse suurust.
- Vastavalt vajadusele proteesida või asendada kahjustada saanud puitosad analoogselt olemasolevaga.

- Paigaldada uus katusekattematerjal. Soovitavalt võiks katusekatteks olla sindlid nagu see oli 20. saj alguses.
- Paigaldada vihmaveeäravoolusüsteem.

4.4 AKNAD JA UKSED

- Puitakendelt eemaldada värv ja metallosad ning selgitada välja kahjustused ja nende ulatus.
- Kahjustunud puitosad kas asendada või parandada plommimise teel.
- Puhastada metallosad ja vajadusel parandada või asendada analoogsetega.
- Aknaraamid viimistleda õlivärviga.
- Asendada kaks uut plastikraamiga akent puitakende vastu, et maja üldmulje oleks terviklik.
- Mõlema välisukse olukord on rahuldav, läbi viia väikeseid parandusi vastavalt vajadusele.
- Siseuksed on heas seisukorras, teha väiksemaid korrastustöid vastavalt vajadusele.

4.5 PÕRANDAD JA LAED

- Puhastada põrandad ja laed tänapäevastest materjalidest.
- Uurida laudise ja kandekonstruktsioonide seisukorda, kahjustuste esinemise korral nende ulatust ja põhjuseid.
- Kahjustada saanud laudis ja konstruktsioonide osad asendada analoogse materjaliga.

4.6 AHJUD JA KORSTNAD

- Kontrollida ahjude, korstna, lõõride seisukorda ja välja selgitada kahjustuste ulatus.
- Puhastada vuugid lahtisest mördist.
- Vahetada välja lagunenenud telliskivid. Kui selgub, et korstnapits tuleb täielikult uuesti laduda, siis tuleb jälgida olemasolevat kuju.
- Vuukida algselt kasutatud mördiliigiga.
- Korstnapits krohvida lubikrohviga.
- Paigaldada korstnapitsi kattev plekist „müts“.
- Paigaldada korstnakrae.

4.7 TREPID

- Parandada sisetrepi kulunud/kahjustunud trepiastmed ning muud kahjustused.
- Maja taga olev trepp kas parandada või asendada uuega.

4.8 ELEKTER JA VESI

- Kontrollida elektrisüsteemi seisukorda ja parandada/uuendada vastavalt vajadusele.
- Kontrollida veesüsteemi seisukorda ja parandada/uuendada vastavalt vajadusele.

5. KOKKUVÕTE

Uus-Rammuli talu elumajast on esimesed andmed 19. sajandi lõpust. Esialgu oli tegemist rehielamuga, 1940-ndate lõpus lammutati rehealune ja teostati mitmeid ehitustöid nii maja sees kui väljas. Elamu kandekonstruktsioonid on algupärased. Katusekate, fassaadilaudis, aknad, ukсед on kõik hilisemast ajast.

Kuna majas on kuni hiljutise ajani pidevalt sees elatud ja jooksvalt tehtud ka vajaminevaid ehitustöid, on maja üldine seisukord suhteliselt hea. Kõige rohkem paistab kahjustada olevat saanud maja tagumine sein, kus poolkelpkatus on mingil hetkel hakanud vett läbi laskma, mistõttu on nähtavaid niiskusekahjustusi fassaadil. Kahjustuste täpsema ulatuse selgitamiseks on vaja konstruktsioonid avada. Katuse poolkelba osa on parandatud plekiga, mis on ehk ära hoidnud halvima, kuid praegu tuleks nii plekk kui eterniit välja vahetada. Soovitavalt võiks katusele paigaldada sindlid. Halvas seisukorras on veel ka korstnapits, mis tuleb restaureerida kiiremas korras.

Algupärasest majast on säilinud vaid kandekonstruktsioonid ja puuduvad abistavad materjalid hoone esialgse olemuse kohta. Esimesed fotod majast pärinevad 20. sajandi keskpaigast, ajast mil maja esialgne ilme oli juba muutunud. Hoone esialgset olemust ei ole võimalik taastada, selleks ei ole ka põhjust. Küll aga tasub teostada restaureerimistöid, sest ka teadaolevad erinevad ehitusetapid räägivad oma lugu selle hoone, sealsete elanike ja tollaste eluolude kohta.

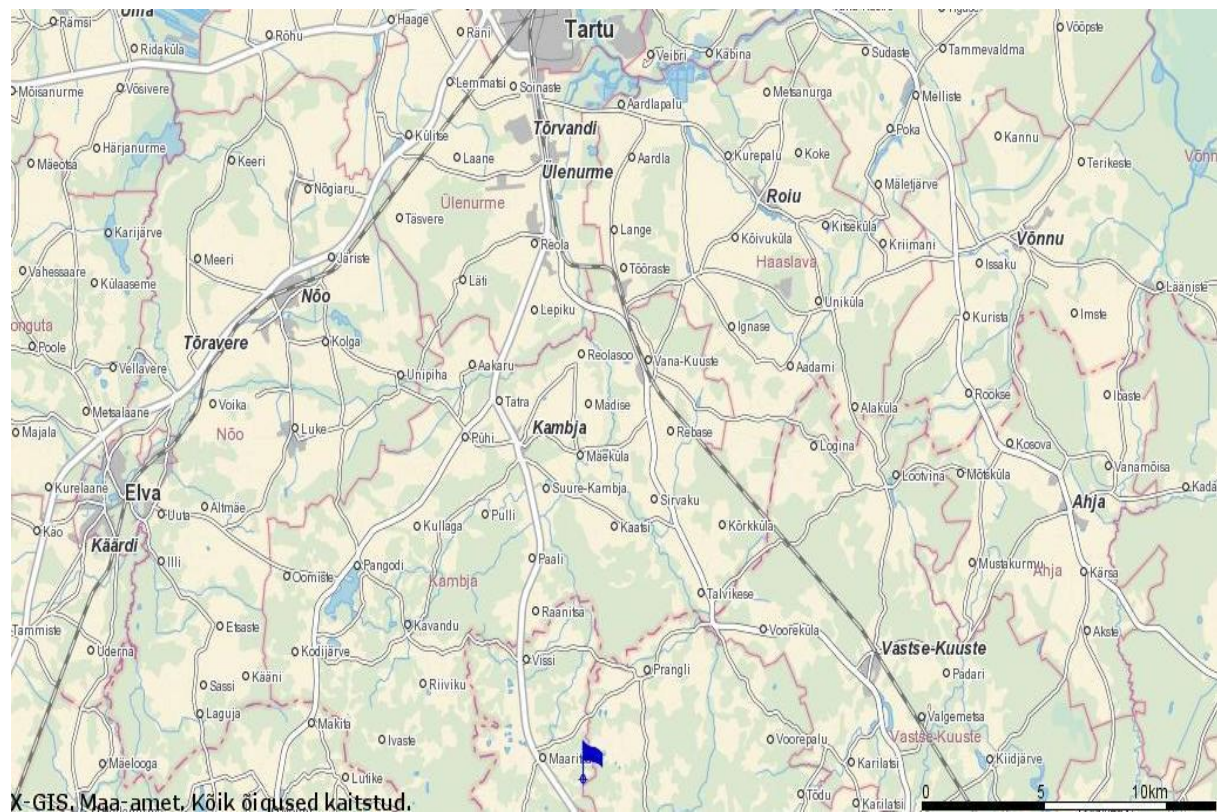
6. KASUTATUD KIRJANDUS JA TEISED

ALLIKMATERJALID

1. Ajalooarhiiv; fond 2381, nimistu 1, säilik 853
2. Ajalooarhiiv; fond 2381, nimistu 2, säilik 6843
3. Ajalooarhiiv; fond 2486, nimistu 2, säilik 2562
4. Ajalooarhiiv; fond 2486, nimistu 3, säilik 126, lehekülg 34
5. Tihase, Karl „Eesti talurahvaarhitektuur“ 2007
6. Masso, Tiit „Palkmajad. Konstruktsioon ja ehitamine“ 1991
7. Vana -Prangli ehk Prangli mõis, <http://www.mois.ee/tartu/prangli.shtml>, 02.05.2010
8. Restaureerimisnõuanded, <http://www.muinas.ee/4665>, 16.05.1010
9. Maa-ameti kaardiserver, 85601:002:0076, <http://xgis.maaamet.ee/xGIS/XGis>,
16.05.2010
10. Ilmar Lauritsa meenutused, mälestused
11. Fotod Tiiu Lauritsa erakogust
12. Foto Ilmar Lauritsa erakogust
13. Autori poolt tehtud fotod hetkeolukorrast

7. LISAD

7.1 LISA 1 – ASENDIPLAAN

7.2 LISA 2 – KRUNDI PLAAN

